

прямку міжнародної політики буде змінювати свій курс і національна кримінальна політика, змінюючи при цьому об'єкт кримінально-правової охорони.

Література

1. Демидов Ю. А. Социальная ценность и оценка в уголовном праве. — М., 1975. — 32 с.
2. Заруба В. М. Історія держави і права України: Павч. посіб. — К.: Істина, 2006. — 416 с.
3. Наумов А. В. Курс российского уголовного права. Общая часть. — М., 2001. — 149 с.
4. Павроцький В. О. Паступність кримінального законодавства України. — К.: Атіка, 2001. — 270 с.
5. Пионтковский А. А. Уголовное право РСФСР. Часть общая. — М., 1925. — 130 с.
6. Смирнов В. Г. Функции советского уголовного права. — Ленинград, 1965. — 188 с.
7. Таций В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. — Х.: Выща шк. Изд-во при ХГУ, 1988. — 198 с.
8. Уголовное Уложение, высочайше утвержденное 22 марта 1903 г. — С.Пб., 1903. — LXVIII с.
9. Уголовный кодекс РСФСР. Юрид. — М.: Изд-во Паркомюста РСФСР, 1924. — 80 с.
10. Уголовный кодекс УССР / Под ред. С. Капарского. — 3-е изд. — Х.: Гос. изд-во Украины, 1928. — 588 с.
11. Уголовный кодекс Украинской ССР. — К., 1983. — 185 с.
12. Филимопов В. Д. Охранительная функция уголовного права. — С.Пб.: Юрид. центр Пресс, 2003. — 198 с.

УДК 343.18

Є. Ю. Полянський

РЕСТОРАТИВНА ЮСТИЦІЯ: ЗА І ПРОТИ

Інститут ресторативної юстиції в недавній час одержав поширення в законодавстві деяких іноземних держав, зокрема у Великобританії. Під ресторативною юстицією звичайно розуміється процедура, у якій особа, що скоїла злочин, і постраждала сторона спільно оцінюють негативні наслідки скоєного злочину і визначають заходи щодо ліквідації або зменшення даних наслідків. При цьому абсолютно необхідним є усвідомлення аморальності свого вчинку і бажання загладити заподіяну шкоду з боку особи, що вчинила злочин. Способи, за допомогою яких може бути зменшена заподіяна шкода, можуть бути різними, носити матеріальний або особистий характер. Зокрема, винний у вчиненні злочину може прийняти на себе обов'язок виплатити потерпілій особі грошову компенсацію, принести публічні вибачення, відремонтувати ушкоджене майно й ін.

За своїм характером інститут ресторативної юстиції не може бути застосований до всіх категорій злочинів. Однак його застосування виправдано у відношенні до нетяжких злочинів проти особистості й інших видів злочинів, у яких не зачіпаються інтереси держави і суспільства. Ресторативна юстиція припускає зовсім інший погляд на покарання і його мети. У цілому ж, суть ресторативної юстиції не є чимось відділеним від покарання, а лише втіленням у життя теорії «загладжування шкоди», іншими словами — теорії відновлення.

Основна відмінність ресторативної юстиції від карної полягає, насамперед, у суті, яка не несе в собі каральний заряд, так само істотне розходження є в процедурі відправлення судового процесу. Таким чином, ресторативна юстиція заперечує зв'язок між покаранням і карою. Однак покарання в будь-якому випадку є карою, у протилежному випадку використання терміна «покарання» є некоректним і вимагає застосування іншої термінології.

Мети покарання у відновлювальному правосудді кардинально відрізняються від традиційних цілей, що звичайно ставляться перед покаранням, однак деякі мети, властиві карному правосуддю, притаманні так само і правосуддю відновлювальному.

Ресторативна юстиція ставить перед собою ціль зниження злочинності в цілому, а також зниження рецидивної злочинності. В останньому випадку у Великобританії був досягнутий значний результат, що демонструє переваги методів відновлювального правосуддя стосовно «класичного» карного переслідування.

Основна мета, що тісно переплітається із суттю ресторативної юстиції, виявляється у відшкодуванні заподіяної шкоди. Вона може досягатися шляхом поновлення відносин, що існували до здійснення злочину, у тому числі і в можливих особистих взаєминах між злочинцем і потерпілим, усунення майнових збитків й ін. У даному випадку особлива увага приділяється потерпілій особі, оскільки необхідно вирішити, яким чином може бути усунутий нанесений їй матеріальний чи нематеріальний збиток. Тут виділяється момент, що явно говорить не на користь традиційного карного судочинства, де інтереси жертви найчастіше ігнорується, а її думка не враховується.

Крім того, сутність ресторативної юстиції припускає спрямованість на ресоціалізацію злочинця, у цьому аспекті також виявляються відбудовні завдання правосуддя. Дійсно, покарання, непов'язане з традиційними примусовими заходами, найчастіше може зробити на злочинця значно більший вплив, крім того, даний підхід сприяє зменшенню тюремного населення і відповідно істотно зменшує витрати держави на утримання ув'язнених.

Отже ми можемо виділити такі позитивні моменти відбудовного правосуддя:

- 1) прагнення до відновлення втраченої гармонії в суспільних відносинах;
- 2) турбота про інтереси жертви злочину;
- 3) спрямованість на ресоціалізацію злочинця;
- 4) низькі показники рецидивної злочинності;
- 5) економія пенітенціарних ресурсів.

Безумовно, наведені вище аргументи переконують у необхідності найшвидшого введення даного інституту. І все-таки не варто поспішати з висновками, спочатку піддамо отриманий результат критичному аналізу.

Чи можливе відновлення гармонії в суспільних відносинах, якщо про вчинення злочину попросту забувають як про неприємний інцидент? Так, воно можливо, однак варто згадати про нереальність повного відшкодування шкоди, заподіяної злочинцем. Злочин як здійснену подію неможливо викреслити з дійсності, і якщо майнова шкода в деяких випадках і може бути цілком відшкодована, то сам факт злочину жодним чином не може бути ліквідований.

Варто було б відзначити, що подібна концепція так само заслуговує критичної оцінки, у тому числі і тому, що будь-який злочин проти особистості крім шкоди у відношенні до цієї особистості заподіює і шкоду у відношенні до суспільства, оскільки зневажає суспільними основами і цінностями. Тому лише з великим припущенням можна говорити про можливість загладження шкоди в цілому, оскільки нанесена суспільним відносинам шкода так і залишається поза розглядом в ресторативному процесі. Цього недоліку позбавлена традиційна карна юстиція, що передбачає відповідальність злочинця перед суспільством (нехай навіть і в особі держави), коли члени суспільства вбачають відновлення справедливості в каральній спрямованості покарання, тобто коли злочинець страждає за своє антисоціальне поводження. Безумовно, можна говорити про дикість такого підходу, його антинауковість, однак психологія людини вимагає кари, і тільки кара може вважатися торжеством справедливості. Виникає питання: якщо члени суспільства не будуть бачити реакції держави на здійснення злочину, то чи не виникне в них сумнів щодо можливості держави захистити суспільство від небезпечних зазіхань? Чи може відновлення справедливості бути досягнуте як мета покарання в рамках ресторативного процесу? На перший погляд, це і є зміст даного процесу, однак не слід забувати про те, що соціальна справедливість не може бути відновлена, якщо широка громадськість, зацікавлена в покаранні винного, залишається незадоволеною кінцевим покаранням.

Турбота про жертву злочину носить, головним чином, характер реституції. Безперечно, відшкодування майнової шкоди є украй вигідним для потерпілого саме в рамках відбудовного правосуддя. Зв'язано це з процедурою самого процесу, що відбувається в довільній формі і являє собою переговори сторін. У даному випадку потерпілий позбавлений необхідності давати показання, неодноразово бути присутнім на судовому засіданні і так далі, що заощаджує його час і рятує від зайвих переживань. Крім того, потерпілий одержує матеріальну компенсацію безпосередньо від злочинця, і в тім розмірі, про який він домовиться з останнім. Дані фактори значно спрощують відшкодування матеріальної шкоди потерпілому.

У випадку заподіяння немайнової шкоди потерпілий і винний знову-таки можуть домовитися про способи компенсації негативних наслідків злочину. Компенсація може виступати знову-таки в довільній формі, тобто обов'язок винного зробити визначені дії (наприклад, привселюдно вибачитися) або ж у зобов'язаннях матеріального характеру (наприклад, при заподіянні шкоди здоров'ю). Варто відзначити, що в будь-якому випадку заподіяна злочином шкода загладжується, однак відшкодована у повному обсязі може бути лише матеріальна шкода, тобто шкода, нанесена правам чи відносинам, які мають майновий характер. У всіх інших випадках анулювати заподіяну шкоду неможливо.

Ресоціалізація злочинця так само являє собою тему для детального обговорення. Концепція передбачає гуманне ставлення до особи, що скоїла злочин, фактично це ставлення ґрунтується не на примусі, а на переконанні. Безперечний і той факт, що особа, що вперше скоїла нетяжкий злочин, не повинна бути

покарана позбавленням волі, оскільки зазначений вид покарання в більшості випадків сприяє лише укоріненню злочинних схильностей особистості. Пов'язано це зі специфікою пенітенціарних установ, де особа потрапляє у середовище з антисоціальною спрямованістю, що остаточно формує особистість як злочинну. Таким чином, ідеї відновлювального правосуддя стосовно даного питання уявляються позитивними і конструктивними. Однак існує й одне застереження: відшкодування шкоди не можна вважати покаранням, оскільки воно не володіє ні змістом покарання, ні формою, що могла б додати йому видимість покарання (наприклад, карний штраф є покаранням, оскільки являє собою не просто сплату визначених коштів, а застосування примусу до особи злочинця, що створює відчуття кари, із усіма наступними для засудженого негативними обставинами). У протилежному випадку безкарність може спонукати до повторення злочинного поведіння в майбутньому.

У продовження даного питання можна говорити і про низькі показники рецидиву. У даному факті немає нічого незвичайного, оскільки відновлювальні процеси можливі лише по нетяжких (в основному) категоріях злочинів, що саме собою визначає менший рівень рецидиву стосовно тяжких злочинів. Однак не варто применшувати реальну користь відновлювального правосуддя, що виявляється в переконанні злочинною особистості, наданні їй шансу усунути негативні наслідки своїх дій і продовжити нормальне життя в суспільстві.

Закономірним результатом уведення ресторативної юстиції є зменшення завантаженості пенітенціарних установ. Даний факт може бути оцінений лише позитивно, оскільки крім зменшення тюремного населення в цілому, так само значно знижуються державні витрати на його утримання.

Узагальнюючи сказане, можна зробити висновок про те, що ідеї відновлювального правосуддя є актуальними і корисними для суспільства. Деякі зауваження, що були висловлені вище, актуальні через існування історично стабільного розуміння карного покарання як у науці, так і в суспільстві, тому спроба швидкого введення інституту відновлювального правосуддя в непідготовленому до цього суспільстві, безумовно, приречена на провал.

У цілому ж відбудовне правосуддя є прогресивним кроком у порівнянні з карним переслідуванням, однак не в якій мері не заміняє останнє. Єдиним можливим варіантом співіснування цих двох систем є розмежування сфери їхньої юрисдикції по видах злочинних діянь і по їхній тяжкості.

Література

1. Reparation and retribution: are they reconcilable? // *Modern Law Review*. — 1994. — Vol. 57 (2). — P. 228–250.
2. Speech of Lord Phillips, Chief Justice of England and Wales to Magistrates' Association Conference, London, 12-th November 2005.
3. Victims, mediation and criminal justice // *Crim. Law Review*. — 1995. — March. — P. 187–199.